

Jánosi Zoltán

Kölcsey Ferenc szobra előtt

Nemcsak az embereknek van születésnapja, hanem az eszméknek, az időn átnyilalló gondolatoknak és az ezeket megtestesítő tárgyakkal is. Az embernek ugyan csak egyetlen valóságos születésnapja lehet, de a tudati örökségnek, a népet fenntartó és perspektíváit megnyitó szellemi lázadásoknak annyi, ahányszor szüksége van rá a történelemnek. Élhet-e hát bennünk akár egy cseppnyi kétség is aziránt, hogy születésnapot ünnepelni jöttünk ma ide. Nem a test: a hús és vér Kölcsey Ferencét, hanem gondolatrendjének és emberi példájának születésnapját. Mivelhogy szüksége van rá a történelemnek.

Ezt a születésnapot ma egy szobor elkészülése és fölavatása teszi ünneppé. Egyetlen szoboré, de hát az alakszobor sohasem csupán kő, fa, fém, bronz vagy vas: hanem maga a teljes megjelenített ember. Nem csupán a már porrá lett előd arcvonásait, alakját szakítja ki az elszőkött időből, de vele együtt mindazt, amiért emlékezünk rá, és ami nem enyészett el az időben. A gondolatot, a leírt vagy kimondott szót, a tettet, amivel élő tudott maradni a századokban. És ahogy vannak szelíd, csendes vagy szomorú szobrok, úgy vannak lázadó szobrok is. Amiképpen modelljük életében az eleven test, halála után ők sugározzák szét a kultúra, az igazság, a dac és a bátorság mindig eleven üzeneteit. A küzdés és a gondolkodás értelmének lázát a történelemben.

Kölcsey Ferenc a maga fizikai törekényiségében is a 19. századi magyar gondolkodás egyik legnagyobb lázadója volt. Mit üzenhet hát nekünk Kölcsey Ferenc szobra ma itt, Szabolcs-Szatmár-Bereg centrumának egyik főterén, a 21. század első évtizedének végén, a globalizáció Európájában? És melyik Kölcsey az, aki ma leginkább üzen? A költő? A szónok? Az író? A politikus? A filozófiai gondolkodó? A műfordító? Az esztéta? Természetesen valamennyi. Mert nem volt munkásságának egyetlen ága sem, amellyel ne forgatta volna meg óriási erővel a magyar világ lelassult kerekeit. Sokrétű életművének középpontjában mégis egyetlen szó állt, mint legfontosabb fogalom, amelyhez hozzá mérhető az élet és a halál és hozzá a teljesebb világ; ez az egyetlen szó pedig: a „haza”. Éppen ezért Kölcsey Ferencnek ez a szobra, Bíró Lajosnak e bronzból öntött gyönyörű alkotása mégsem csak fémből és formából van, de vérből, csontból, izomból és idegszálból, az akarat feszüléséből, a nemzet és Európa kapcsolatának nagyszerű hitéből, a haza legjobb látomásából: és ez a látomás ma a legkorszerűbb üzenet.

Mert Kölcsey ugyan mindig a tágasabb Európára nézett, ám mégis a magyarsága volt az a törekény csónak, amelyen át a csónakos fejfák árnyékából a magyar sors zavaros, véres, kormos vizein evezve, és szembevezve az árral: a Habsburg ármánnyal, a kishitűséggel és a félelemmel,

behajózott a jövő látomásába. És ott szigetét alapítva kitűzte rá a *Himnuszt*. És erről a szigetről kiáltotta rá a történelemre, hogy: Nem! Hogy nem kell a Habsburg hatalom, és nem kell a főnemesi gőg, és nem kell a tudatlan kismemesek henyesége, sem az idegen szó, sem a jobbagyvilág. De kell a magyar nyelv és az örökváltság, kell a közteherviselés és a népképviselés, a szabadság és a tulajdon, és kell az európai haza. Igen, a haza.

De hát milyen volt az a haza, ami az európai kultúrát akaró Kölcsey Ferencet körülvette? Hogy milyen haza? Olyan haza, amely már a fiatal Kölcseyből ezeket a sorokat hívta elő: „Romlasz, magyar nép, romladozol hazám. És lassan őrlő féreg emészt belől.” Olyan haza, amely elviseli, hogy rajta „pusztulat átka leng”, és hogy „őrcsillagzatja / Szülőlti bűnein leszáll.” Olyan haza, ahol az „újítás kórságától”, a külföld utánzásától” maga I. Ferenc a felkent király és császár óvja a tekintetes karokat és a rendeket. Olyan haza, amely eltűrte, hogy „Zrínyi vére mosta Bécset, S senki bosszút nem állt.” Olyan haza, hol „kánya, kígyó, féreg egyre támad, És marja, rágja kebelét”. Olyan haza, amely már „névben él csak, többé nincs jelen.”

„Hol van a hon?” „Mi a haza?” teszi fel ezért százszorosan, ezerszeresen is Kölcsey Ferenc a kérdést, és mert alig találja, vagy csupán csak romjaiban leli föl ezt a történelem nagy áradásaiban szétesett, szétzúzódott, a múltban rekedt, már-már csak legjobbjai elméjében létező hazát, megkísérli hát visszaperelni a történelemtől – s a maradék haza darabkáit is feléő fiaitól. Vékonyan, magányosan, félig vakon, feljelentő szemektől és gyanakvástól kísérve, de páratlan akarati és gondolati erővel, hogy soha többé ne legyen kimondható a kegyetlen mondat: „Szerte nézett s nem lelé / Honját a hazában.” És hogy hazáját végre megtalálja, vagy

ha nincs, hát akkor megalkossa, Kölcsey oknyomozó, történelmi analízisbe fog – s a korszerű magyar történelmi tudat alapvonásait is megteremtve – a legnagyobb tanulságokat vonja le.

Mert neki fáj Mohács, neki fáj a lefejezett Zrínyi és Frangepán vére, ő kiragadja a süppedő emlékezetből II. Rákóczi Ferenc és a kurucok szabadságharcának emléket. S előtte áll mind, aki az elporlott századokban tett valamit Magyarorszáért: Balassi, Báthory, Bocskai, Bethlen és a többiek, hogy aztán a *Himnusz* szigorú és szembenéző koncentrátumában a haza esélyét keresve 900 évről adjon mérleget! Ezért himnusza egyszerre vérből, sebből és egyszerre elemző értelemből s lázadásból, a kitörés akaratából hirtelen versé kiáltott szintézis.

Hisz jól emlékszik az 1815-ben Pozsonyból Pestre érkezett angol utazó szavára: „a ti szabadságtok, uraim, nevetség.”

S ez a magányos, érzékeny, de tonnányi terheket a vállára emelő férfi elkezd megalkotni a csodát! A nem létező, a széteső haza helyére odasugározza a lakható haza képét. Odaemeli sivár korszaka fölé – a pusztuló helyett – a létrehozható haza látomását. S a cselekvés jogát, a nem tűrés dacát a jövődő Magyarországaért. „Kell küzdeni s győzni hazáért.” „Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derül fény.” „Szállj versenyre, magyar; s fog kelni körüléd az élet.” – fogalmazza meg, mert töprengései kristályrácsában fölizzik az a szó, amit a haza mellett majd szintén százszor leír és kimond; vagyis a *tett*: a hazáért való cselekvés programja. Ezért kiáltja rá az országos rendekre is, hogy: „Uraim...ne csak nyomorult betűt írjatok, de tegyetek valamit...” S azt is, hogy „Uraim...rosszul őrzitek a hazát. Tapsért szólotok, nem a magyar nemzetért...Semmi tetterre nem hevültök fel ott, hol való szükség volna reátok.”

Jól tudja, persze, mire számíthat a pozsonyi országgyűlésben a hozzá hasonló, néhány megszállott újtón kívül, ahol még külső alakjával is kirítt az ország bölcs irányítói közül. „Egy volt a legérdekesebb jelenetek közül e nyúlánk, borotvált arcú, egyszerű, s igen tiszta alakot látni” a „torzonborz bajuszú, zsíros pofájú, pohos hasú, vastagnyakú” tisztok és táblabírák között – írja róla egy kortársa. De lehetett élni úgy is, mint ő, ez a szikár és következetes parancsolat, aki *Himnusz*t írt, intelmet fogalmazott, tudatlan jobbágyok, összevert újoncok, a saját vetését feldúló parasztok érdekéért szólalt, és két lábon járó eleven példázattá, sűrített emberi eszménnyé és még ma is itt hallható kiáltássá lett az időben.

Amikor megyéje, Bécs nyomására arra utasítja, hogy az örökváltás ellen lépjen fel, Kölcsey ismét nemet mond. Ismét azt kiáltja rá a történelemre, hogy: Nem! Nem szavaz az emberi haladás és a nemzeti jövőkép ellen. Inkább lemond a követi tisztességéről, de nem lesz egy hátrafelé rántó akarat támogatója. Búcsúnapja ezért a haladásért küzdők gyásznapja is. Nemcsak az országgyűlésben, de egész Pozsonyban. Mert, ha a Habsburg hatalom, a vazallus vagy süket magyar nemesség nem is értette, vagy nem akarta érteni törekvéseit, megértették a fiatalok. Megértette a fiatal Magyarország. Ezért küldte szét Kossuth gyászkeretben az országgyűlési tudósításokat, és ezért öltött gyászruhát az országgyűlési ifjúság is. A nép pedig? A nép levett kalappal hallgatta végig a távozó államférfi szavait.

Kölcsey Ferenc pedig hazajött meghalni. Várta őt a csekei sár, a csekei parlag, a torz magány, a *Himnusz* szerzőjének Rodostója. Rodostója ám, de nem Mohács! Mert életének utolsó két-három éve a csekei porban, mocsárban, a szédítő magányban, még ez is színtiszta rebellió, szakadatlan

tett, ellenállás, erőfeszítés volt az ország pereméről, a nem létező haza mélyéről, „a vad vizek árja közül.” Hiszen egyre tisztábban látta a nemzet arisztokrata és nemes irányítóinak bűneit, és hogy mind közelebb van a nap, amikor „más hon áll a négy folyam partjára, / más szózat és más keblű nép.” Hát Kölcsey ismét szembefordul a korabeli magyar világgal, és immár harmadszor is azt mondja, hogy: Nem! 1838. augusztus 24-én bekövetkezett haláláig perel, tiltakozik, lázít, beadványokat fogalmaz, a perbefogott Wesselényi, a bebörtönzött Kossuth, a sajtószabadság védelmében. És a *Zrínyi második énekében* s a *Rebellis versben* már egyértelműen fogalmazza meg 1848 fiainak fegyverfogását előkészítő üzeneteit. Európa és az ország leghátsó udvarában is folyamatosan vív, tesz, töpreng, értelmez és lázít.

És ezt teszi most is. Most is Magyarországért áll itt Szabolcs-Szatmár-Bereg centrumában, szikrázó bronzban és „ércnél marandóbb” szavakkal, amelyek közül az a bizonyos négy szócska most is figyelemzetlenül villámlik körbe a talapzatról e téren: „a haza minden előtt!”

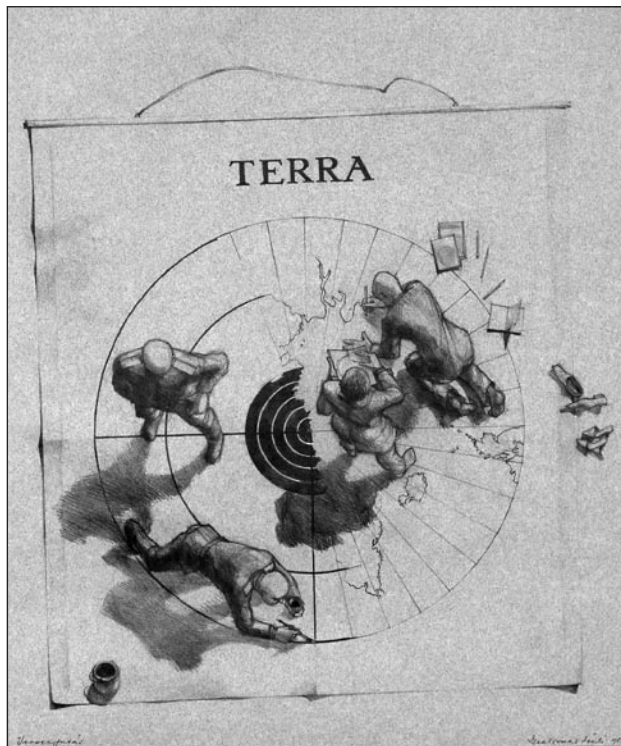
És tegyük fel most csendesen a kérdést, hogy mi volnánk itt most, mi lettünk volna a *Parainesis* nélkül, a *Huszt* nélkül, az *Emléklapra* nélkül, az országgyűlési beszédei, a *Felelet a Mondolatra*, a magyar nyelvújítás nélkül, a *Himnusz* nélkül. A magyar reformkor és 1848 óriási lélegzete nélkül: Széchenyi, Petőfi, Kossuth nélkül, majd Ady nélkül, akik mind Kölcsey Ferenc Csekén meggyújtott gyertyácskáinál melegedtek. S mi lett volna velünk, ha a nemzeti sorsot nem ők, hanem a bécsi kamarilla, a Habsburg-lelkűek vagy az orrukig sem látó kurtanemesek irányítják. De hol vannak már ők? Hol vannak az árulók, a tétlenek, a szolgalelkek? És Kölcsey, íme, itt áll. És itt melegszik a szívében nemcsak a város, Szabolcs-Szatmár és Bereg, hanem holnap

már egész Magyarország. Sőt jelképesen a világ magyarsága is. Mert ide gyűlnek, Kölcsey szívének és szellemének mágneséhez, Szatmárcsekébe holnap – a *Himnusz* születésnapjához legközelebbi vasárnapon, a Magyar Kultúra Napján – az egész földkerekségről a magyar kultúra követői. Maradjon hát közöttünk mindörökké ez a szoborba öntött szikár akarat: ez az egyszerre magyar és egyetemes erő, ami ugyanolyan érvénnyel üzen ma is, mint a 19. század első harmadában. És üzen bárhová a világba, üzen Amerikába, az Egyesült Királyságba, a Kárpát-medence bármelyik pontjára, a szegényeknek és a

szerencséseeknek egyaránt, de leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nyíregyháza lakosságának. Azt üzeni, hogy a haza megvan, a haza itt van, és csak rajtunk múlik, hogy milyen sorsot szánunk neki a jövőben. Nincsen hát az a globalizálódó világ, amelyben ne érdemelne szobrot a korszerű Európát az elsők között ide álmódó Kölcsey Ferenc. Aki ugyanazt kiáltja ma is a történelemnek, mint saját korszakában. Magyarul, de már az Európai Unió hivatalosan elfogadott nyelvén. Azt üzeni, hogy „Nemzeti fény a cél. Hogy elérd, forrj egybe, magyar nép.”

(Elhangzott 2008. január 19-én Nyíregyházán, Kölcsey Ferenc szobrának avatásán.)

Versenyfutás (ceruzarajz) 1981.